

Rote: Gribäcken

Socken St Malm

nr 4 Livkomp.

Uppgifter enl. husförhörlängden:

Soldat: Anders Jonas Berggren

Född: 1764 i Ö Eneby socken i Östergötlands län

Död: I december månad 1809, i rysk fångenskap.

Infl: Från Östra Eneby 1790, skriven på Gribäckens soldattorp 1792

Hustru: Karin Olofsdr.

Född: 1768, dotter till brukaren av Hälltorp, Olof Olsson och hans hustru Maria Ersdr. St Malm.

Vigda: 1792 12/2

Död: 1801 27/6

Barn: Anders	född: 1792 11/10
Olof	" 1796 30/6
Maja Kajsa	" 1798 4/9
Peter	" 1800 10/9

Hustru i andra giftet Brita Pehrdr.

Född: 1762

Död: 1833 3/6

Vigda: 27/11 1802

Barn: Jonas	född: 1803 11/5
Carl Eric	" 1805 22/5

Not: Brita Pehrdr. inflyttade från Lerbo socken år 1799, och städs-
lades som piga hos bokhållare Anders Lundgren vid Forsjö Järn-
manufaktur, och flyttade år 1802 till nr 4.

Uppgifter enl. GM-rulla: Antagen: 3/8 1790 Avsked: död 1809.

GM 1793 Anders Jonas Berggren östg. ålder 29, tj.år 2 9/12, längd 5,6 och gift.

" 1797 Anders Jonas Berggren östg. ålder 33, tj.år 6 9/12, längd 5,6 och gift. Går på förbättring.

" 1802 Anders Jonas Berggren östg. ålder 38, tj.år 11 9/12, längd 5,6 och gift. (Vid mönstringstillfället var han egentligen änkling.)

" 1806 Anders Jonas Berggren östg. ålder 42, tj.år 15 9/12, längd 5,6 och gift.

" 1807 Anders Jonas Berggren östg. ålder 43, tj.år 16 9/12, längd 5,6 och gift. Mönstringen ägde rum i Greifswald i Sv. Pom-
mern.

" 1809 Anders Jonas Berggren död i dec. 1809 som rysk fånge. Pehr Spets trsp. från nr 30 hit den 31 dec. 1809.

Gribäckens soldat torp nr 4 ligger 1200 m N Strångsjö station, mellan järnvägen och sjön Strången. Det kallas i dag Spetstorp efter soldaten Pehr Spets som efterträdde Berggren. Spets var den sista soldaten på roten, han fick avsked den 26/6 1817, och roten var sedan anslagen till u-off lön till år 1829, och därefter till regements musiken. År 1833 blev roten indragen till musikens underhåll. Avskedade soldaten Spets fortsatte dock att bruka torpet.

Anders Jonas Berggren var som sagt född i Ö Eneby socken i Östergötlands län, men hans härkomst har jag inte lyckats utröna då födelseboken från denna socken är oläslig, för de år det gäller. Från och med år 1792 är ^{han} installerad på nr 4, och gift. År 1797 flyttade Berggrens svärföräldrar, brukaren av Hälltorp Olov Olsson och hans hustru, till nr 4, där de bor som inhyses till de avlider, hustrun 1797 och Olov Olsson 1798.

Under en bortavaro från hemmet på grund av en kommendering, avlider avlider Berggrens hustru Karin Olofsdr., den 27/6 1801. Berggren var troligen på regementsmöte. Hon efterlämnade den knappt 10 månader gamle sonen Peter. Soldaten Spets hustru, på nr 30, Anna Andersdr., omhändertog barnet under 36 dagar till det att Berggren återkom hem. Sockenstämmoprotokollet av den 11/10 1801, berättar om denna händelse, följande. "Soldaten Spets hustru har alltsedan soldaten Berggrens hustru avled, och lämnade ett spädt barn efter sig, skött samma barn, tills den bortkommenderade Berggren hemkom. Hon begärde nu därför 4 sk. om dagen, vilket skall göra tillsammans 3 Rdr, och Vilka penningar, för att lindra roten från denna avgift, församlingen beviljade skola ur fattigkassan tagas."

Den 27/11 1802 gifter Berggren om sig med pigan Brita Pehrsdr. från Forssjö bruk.

I oktober månad 1805 överföres en svensk truppstyrka på 9000 man till Svenska Pommern. Södermanlands regemente bidrog med en fältbataljon i denna trupp. Att tjänstgöra i fältbataljonen utsågs 16 St Malms soldater, bland dem Anders Jonas Berggren. En detaljerad redogörelse för bataljonens uppgift och dess operationer i norra Tyskland återfinnes i redogörelsen för soldaten Sik på Forssjö Kvarns rote nr 13.

Efter ett misslyckat fälttåg tvingades de svenska trupperna att lämna Pommern, och den 26 sept 1807 gick sörmlänningarna ombord på ett linjeskepp som överförde dem till Karlskrona, och den 12 okt. upplöstes fältbataljonen i Krokek, och soldaterna gick hem till sina rotar.

Berggren var hemma på sitt torp i fem månader, för att i mars månad 1808 följa regementet till norska gränsen, och därefter till Åland. 1808-1809 års krig med Ryssland hade då pågått sedan 21 februari, då ryska trupper gick över den finskagränsen. Även beträffande krigshändelserna på Åland hänvisar jag till redogörelsen för soldaten Sik på nr 13. Både Sik och Berggren blev tillfångatagna under en skärmytsling med ryssarna vid Vårdö på Åland den 18/2 1809. Berggren dog under fångenskapen medan Sik hemkom efter fredslutet.

Hur gestaltade sig framtiden för Berggrens änka, Brita Persdr.? Hon hade förutom sina två egna barn Berggrens fyra, i hans första äktenskap, att taga vård om. I dec månad måste hon lämna torpet för den nya soldaten Pehr Spets, och är samma månad 1809 skriven på det torp Spets lämnade, nämligen nr 30. Vid denna tid var ingen soldat skriven på detta torp. Eligt en mönsterrulla från 1811 var rekryten Anders Bolt el. Bott antagen av roten nr 30 den 6/2 1810, men han var inte gift, utan var anställd som dräng vid "Berget". Han gifter sig 1815, och flyttar då till nr 30, men får innan årets slut transport till nr 34 i Bettna socken, och flyttar dit den 30/3 1816, därefter är nr 30 indraget till lön åt uoff. från och med 1816 till 1864.

När Brita Pehrsdr. flyttade till nr 30 omhändertogs Berggrens yngste son Peter, född 1800, av rotebonden på Gribäcken, Anders Persson. År 1810 lämnar äldste sonen, Anders, hemmet han är nu så gammal att han kan taga drängplats. Året därpå lämnar också Olof, född 1796, och Maja Kajsa, född 1798, hemmet. som mindreåriga antogs de som tjänstegosse resp. tjänsteflicka av bönder i grannskapet. (tjänste gossar och flickor var givetvis inte lika arbetsföra som drängar och pigor, och anställdes därför mot husrum, mat och beklädnad, lön kunde de ej göra anspråk på.

Vad gjorde församlingen för hjälpa Berggrens änka? På en sockenstämma den 13 maj 1810, hade rotemästaren Anders Ersson i Gribäcken anhallit om något understöd till avlidne soldaten Berggrens många små och sjuka barn. Församlingen som väl kände till det tryckande behovet av understöd som änkan med barnen befann sig i, "var likväl nu icke uti tillfälle, att kunna ge dem något biträde." Men stämman framförde som sin önskan, att prostens hos landshövdingeämbetet skulle anhålla om hjälp "hospitalmedel", i synnerhet för det mindre barnet Carl Eric. Stämman beslutade i enlighet härmed.

Då någon hjälp för Berggrens barn, under gångna sommaren ej avhörts, så efterhörde Anders Ersson i Gribäcken, på sockenstämman den 30/9

9 om

1810, huruvida ansökningshospitalmedel till barnen givit något resultat. Ordföranden upplyste då om, att något sådant inte avhörts, men lovade att genom förfrågan på Landskansliet göra sig om saken underrättad. Den av Anders Ersson väckta frågan och hans uppföljning av densamma, resulterade så småningom i, att sonen Carl Eric erhöill "något understöd av kungl. Seraphimer Gillet."

Som tidigare nämnts omhändertog Anders Ersson i Gribäcken ett av Berggrens barn, sonen Peter, som han födt, klätt och vårdat. På sockenstämman den 20/1 1811 tillkännagav Anders Ersson, att han inte längre kunde fortsätta med att underhålla detta barn, emedan han mottagit ett annat barn av sin egen släkt, som stod i samma nöd. Han vädjade till församlingen att fatta beslut om det arma barnets vidare uppfostran, vilket han ansåg inte kunde återlämnas till den utfattiga änkan, som har flera små barn att försörja. "Församlingen erkände med tacksamhet den välgörenhet Anders Ersson visat mot detta barn. Och som erkänsla för sin insats erhöill han 10 Rdr Riksmünt, som skulle tagas utur fattigkassan."

Församlingen utfäste sig nu, att av fattigkassans medel månatligen betala den som var villig att mottaga, "föda, med nödtorftiga kläder förse, sedeligen upptukta och undervisa detta barn, emot en betalning av 2 Rdr Riksmünt per månad."

Soldaten Anders Sik på Forssjö Kvarns rote nr 13, och hans hustru Stina Pehrsdr. förklarade sig villiga att mottaga barnet. Hos Siks som var barnlösa fick pojken ett gott fosterhem under flera år. På sockenstämman den 9/6 uppvisade Stina Pehrsdr. fosterbarnet, och församlingen fann barnet rent och snyggt beklädt samt i innanläsning gjort vackra framsteg.

Kanske Sik genom att mottaga Berggrens son ville göra sin avlidne krigskamrat en sista tjänst. De hade ju under 1805-1807 och 1808-1809 års krig kämpat tillsammans, och så länge Berggren levde hade de också delat fångenskapens vedermodor. Man kan förmoda att det var Sik som till änkan förmedlade de närmaste omständigheterna kring Berggrens död.

Efter år 1811 hade sålunda Brita Pehrsdr. endast sina egna barn att taga hand om. Berggrens barn voro nu utplacerade på olika ställen i trakten.

Vi skall emellertid gå något tillbaka i tiden, nämligen till sockenstämman den 30/9 1810. På denna stämman, då den obligatoriska frågan kom upp "huruvida lösdrivare eller inhysesshjon utan vederbörligt tillstånd i socknen inflyttat eller sig uppehöll," tillkännagavs

det, att en man ifrån Ö Wingåker, Claes Mårdström (född 1780 och son till soldaten Anders Mårdström på Släntbacken soldat-torp nr 218) uppehöll sig hos avlidne soldaten Berggrens änka, och att denne Mårdström icke var fullt arbetsför, utan fuskade i skräddaryrket utan någon större skicklighet, samt att han ej sökt församlingens tillstånd att uppehålla sig i socknen. Stämman beslöt, att Mårdström skulle av sexmannen allvarligt tillsägas, att ofördröjligen sig ut ur socknen begiva. Om han inte hörsammade denna tillsägelse skulle förpassningen ske genom kronobetjäningens försorg.

Brita Pehrsdr. var vid denna tid 48 år gammal, allmänt sett borde hon vara tämligen arbetsför. Hon anlätades säkerligen av bönderna för allahanda sysslor såsom kardning, spånad, vävning och dylikt, särskilt vid de bråda tider som inträffar under bonde året. Det ytterligare stöd som denne Mårdström kunde ge henne var väl inte särskilt stort, men gav henne ändå en viss trygghetskänsla och hjälp, som sockenstämman dock inte hade någon förståelse för. De såg denne ut-som socknes, inte fullt arbetsförelse man, en risk för en framtida belastning på socknens fattigförsörjning. Därför skulle han utur socknen fortast möjligt.

Den 12/6 1816 utgick en kungörelse från landshövdingeämbetet i Nyping till socknarna i länet, angående utdelning från de inom länet insamlade fondmedel avsedda till "någon hjälp åt behövande Krigsmans änkor". Direktionen för fonden begärde uppgifter på inom länet boende fattiga änkor och barn efter avlidna soldater vilka tjänat vid kongl. Södermanlands regemente.

Med anledning av kungörelsen sammankallades St Malms församling i sockenstugan efter gudstjänstens slut, den 17 november 1816, för att yttra sig över ett av kyrkoherden uppgjort förslag på soldat änkor vilka kunde ifrågakomma för erhållande av understöd från nämnda fond. Förslaget omfattade elva änkor, samt redogörelser för deras försörjningsplikt gentemot mindreåriga barn, och kända omständigheter vid deras mäns bortgång. Berggrens änka var bland de föreslagna.

Emellertid godkändes inte det insända förslaget av fond direktionen. Den begärde en ny förteckning på ankorna där de var uppsatta i den ordning som församlingen med kyrkoherden ansåg dem vara i mest behov av hjälp.

Nu dröjde det nästan ett helt år innan en ny förteckning godkändes av församlingen. Detta skedde först den 16 oktober 1817. Det stora antalet fattiga soldat änkor i länet medförde att understödet som

utbetalades sedermera blev mycket blygsamt, detta trots att endast några av de behövande änkor fick hjälp, och att den utgick vid enstaka tillfällen eller under mycket korta perioder. Enligt noteringar i husförhörslängderna var det högsta belopp som utbetalades till i St Malms socken, 1 Rdr 32 sk per år, vidare förekom belopp på 1 Rdr 16 sk och 1 Rdr. Allt efter ankornas större eller mindre behov av hjälp.

Berggrens änka var upptagen på den första förteckningen över hjälpbehövande krigsmansänkor, men inte på den senare. Detta hade sina orsaker. Under året hade tydligen ankans möjligheter att försörja sig och barnen försämrats, och församlingen måste på något sätt försöka lösa hennes problem. Det gjordes på ett sätt som befriade socknens fattigförsörjning från att ge henne någon hjälp, varken i form av livsmedel eller kontanter under hela hennes livstid. I varje fall återfinnes hon inte på några av de förteckningar över fattiga som fått hjälp, genom sockenstämmans beslut, under åren 1817 till 1833, då hon avlider. Ej heller blev hon under sin fortsatta levnad föreslagen att få understöd från fonden för krigsmansänkor.

Vad var det då för speciella åtgärder som vidtogs, och som på samma gång gjorde en insats från fattigförsörjningen obehövlig? Jo, hon erhöll tillstånd, att försörja sig genom tiggeri, och av prästen försågs hon med en Tiggjarbricka. Efter hennes namn och övriga noteringar i husförhörslängden, inskrevs ordet "Tigger".

Trots förnedringen att vara tvungen att tigga för sitt uppehälle, drog sig Brita Pehrsdr. fram på detta sätt under många år. Sockenens tiggare var skyddade mot konkurrens genom ett beslut av sockenstämman den 25 mars 1799, varigenom socknens innevånare förbjöds, att ge allmosor till utsocknens tiggare. Överträdelse av detta förbud beivrades med böter.

Under de första åren då Brita Pehrsdr vandrade omkring i socknen, på sina tiggarfärder, hade hon sina barn med sig, den 13 åriga Jonas och Carl Eric 11 år. När änkan, år 1818, flyttar som inhyses till Fårnäs soldattorp nr 12 (idag kallat Skogsborg) lämnar Jonas hemmet och flyttar till Rosten Krog som tjänstegosse, medan Carl-Eric stannar hos sin mor till 1821, då han 16 år gammal flyttar till Källmon. Änkan bor nu ensam vid nr 12, där hon förblir till sin död den 3/6 1833, 71 år gammal.

När Brita Pehrsdr. flyttade till nr 12, kom hon närmare sin forna

hemvist, Forssjö Bruk, och eventuella vänner och bekanta bland bruksfamiljerna. Av den kunde hon måhända få någon hjälp, om inte i reda pengar, så något från deras odlingar till ex. potatis eller t.o.m. en fläskbit när hushållsgrisen slaktades. Vi vill tro så.

Katrineholm i dec. 1989

K. Hult.

Källor: Kyrkböcker från St Malms socken

" " Östra Vingåkers socken

Sockenstämmaprotokoll från St Malm

Mönsterrullor från Södermanlands regm.

Evert Wahlberg, Strängnäs, Datablad.

Södermanlands regm. under 350 år

Gribäckens soldattorp nr 4 "Spetstorp" är i dag sommarbostad.